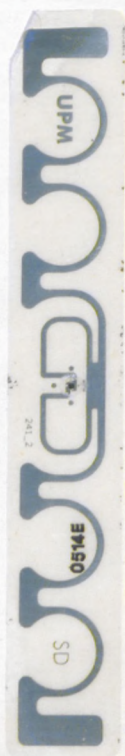

943, 9

190

Bb ~~2570~~

B

Bb 2570

II. RÁKÓCZI FERENCZ ELFOGATÁSA

▼ ▼ NAGYSÁROSON. ▼ ▼

ÍRTA:

BRUCKNER GYÖZŐ.

Részlet az EPERJESI SZÉCHENVI-KÖR megbízásából megírt
„II. Rákóczi Ferencz és Sárosvármegye” cz. munkájának
5. fejezetéből.

EPERJESEN

KÓSCS ÁRPÁD KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBŐL

1903.

Nem kölcsönözhető!

~~27500~~

II. RÁKÓCZI FERENCZ ELFOGATÁSA

▼ ▼ NAGYSÁROSON. ▼ ▼

ÍRTA :

BRUCKNER GYÖZÖ.

Részlet az EPERJESI SZÉCHENYI-KÖR megbízásából megírt
„II. Rákóczi Ferencz és Sárosvármegye“ cz. munka I. kötetének
5. fejezetéből.

7327. Jey
Hachler
1921. V. 10.

EPERJESEN

KÓSCH ÁRPÁD KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBŐL

1903.

H

943.9

B 90

1964. APR 25

REV 1972

24231

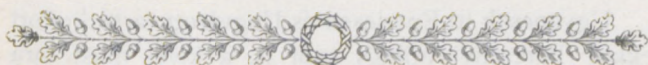
1960 OKT.

1

Bk 2570

943.9 "1701" II. Rákóczi F.

92 (439.134) II. Rákóczi F.

II. RÁKÓCZI FERENCZ ELFOGATÁSA

NAGYSÁROSON.

A pórlázadást 1697-ben leverték, a népet lefegyverezték s helyzete még nyomasztóbbá lett. Teljes anarchia állott be, a császári katonaság parancsolt s nem volt senki, a ki tiltakozott volna a zsarolások ellen s ily viszonyok közt a tartományi főhadibiztosi állást se tartották többé betöltendőnek.

II. Rákóczi Ferencz is közvetlenül a pórlázadás alatt és leveretése után kénytelen volt távol jószágaitól, hazájától Bécsben élni s távollétét ugyancsak alaposan felhasználta a kvártélyos német katonaság.¹ Csak miután a vesztére törő minisztereknek és Vaudemont herczeg ármánykodásait tüntető magyarelles magaviseletével ellensúlyozta, látogathatott el újra Magyarországra, a vasvármegyei rohonczi kastélyba.²

Nagysárosra azonban csak 1698. tavasszal látogatott el, mígnem november második felében állandóan letelepedett újra Nagysároson és Eperjesen. Az egész telet Nagysároson és Eperjesen töltötte; az 1699. évet pedig részint Sárosvár-, részint Zemplén- s Beregvármegyékben.³

¹ Confessiones 64. l.

² Victor Bruckner: Burg Rechnitz 15. l. s Confess. 62. l.

³ Confessiones 72. l.

Ugyancsak itt Eperjesen és Ungvárott tartózkodott ekkor Bercsényi Miklós gróf is, a kivel most újra felújította a régi barátságot.

E baráti kapcsolat annál nevezetesebb, mert e nélkül talán Rákóczi Ferencz soha sem bontott volna zászlót, s akkor sohasem vívhatta volna ki a magyar-, illetve a világtörténelemben azt a helyet és dicsőséget, a melyet így örökre biztosított magának. Bercsényi érdeme, hogy közelebb hozta hazánkhoz, hogy a magyar szabadságharcz eszményi hőse lett. Rokonlelkek, egy korszak szülöttjei, egy eszmének a hívei és hirdetői. Csak ily körülmények alkalmasak, hogy egymást teljesen megértsék, hogy igazi baráti kötelék keletkezzék közöttük. A Rákóczi Ferencz által említett baráti szeretetet¹ nemcsak üres szónak, hanem valósnak, az igazság leghívebb kifejezésének kell tartanunk. Felbonthatatlan belső vonzódás, kölcsönös bizalom fejlődött köztük. Ez az önzetlen barátság, ez az odaadó szeretet most már azt követelte, hogy Bercsényi feltárja Rákóczinak a helyzetet, hogy figyelmeztesse hazafias kötelességére, hogy a Rákóczi név viselője nem lehet az osztrák uralom támogatója, hanem születésénél fogva hivatva van a magyar szabadságharcz kivívására.

Bercsényi a nemzeti ügyet vadászatások alkalmával tárgyalta Rákóczival. A vadászatások pedig — mondja Rákóczi Ferencz önéletrajzában — mindinkább sűrűbbek lettek, s így e két rokonlelkek csakhamar teljesen megértette egymást. Kölcsönösen feltárták egymásnak a panaszait s kölcsönösen kerestek orvoslást. Rákóczi Ferencz is napról napra nyiltabban beszélt, s az őszinteség legszebb megnyilatkozását lát-

¹ Confessiones 67. l.

jük akkor, mikor Bercsényi Rákóczinak bevallja a maga csodálkozását, de egyszersmind nagy örömét is, hogy *Rákóczi Ferencz német köntöse alatt igazi magyar hazafiszív dobog.*¹ Megmondja neki azt is, hogy az országos ügyekről előtte senki se mert beszélni, noha a kiváló nemesek magok közt eleget sóhajtoztak e miatt.

Bercsényi megnyerte Rákóczit a nemzeti ügynek, megnyerte nagy tapintattal, igazi vonzalommal itt a sárosvár- és beregvármegyei erdőkben vadászatok közben. Nagysáros és Eperjes, Ungvár és Munkács körül elterülő erdőkben történt Rákóczinak ezen Pálfordulása. *A nagysárosi és eperjesi erdőkben ébredt egy fényes név viselője, nemzeti hivatásának a tudatára, itt ezen erdőkben ébredt fel a fiúban Zrínyi Ilona lelke, itt születik meg II. Rákóczi Ferencz, mint történelmi nemzeti hős.*

Itt nyilatkoztatja ki Bercsényi előtt, hogy tudatában van annak, hogy családjá tekintélyénél s ősei nevénel fogva egyedül ő az, a kinek zászlója alatt sikeres szembeszállást lehessen tervezni, a ki a külföldi keresztény fejedelmek támogatását biztosíthatja. «Mert, ha valakit, engem illet volna meg a dédapám I. Rákóczi György erdélyi fejedelem által III. Ferdinánd császárral kötött nagyszombati békeszerződés helyreállítása, mely megerősítette volt az ország szabadságait, ezek azonban később legtöbbszörre felforgattak. Továbbá, nevezett ösömnek a francia és svéd királylyal kötött véd- és dacszövetségei ki voltak terjesztve az utódokra is: a miért hozzájuk fordulni egyedül én valék jogosult».²

¹ Nec sine admiratione et consolatione animadvertit ille me sub vestitu Germanorum Hungari et vere patriae filii gerere cor; (Confess. 67. 1.).

² Confessiones 67. 1.

Íme ez a nyilatkozat Rákóczi Ferencz szívének vallomása, ez II. Rákóczi Ferencznek programja, ez a Rákóczi gloire-nak a kiinduló pontja s a Rákóczi-kultusz tartalma.

És mindez itt történt talán Eperjes közvetlen szomszédságában, avagy a nagysárosi vagy makoviczai erdőkben. Ezt tudva, különös érzelmekkel hallgattam az erdő susogását, valahányszor megfordultam ezen történelmi nevezetességgel bíró vidéken, hiszen nem tudjuk az erdőnek melyik részén pihent meg Rákóczi Ferencz és Bercsényi Miklós, melyik helyen tettek egymásnak ily közvetlen őszinte szívből származó vallomásokat. De bármily helyen történt is, a történelmi visszaemlékezés ébreszsen bennünk is hasonló hazafias elhatározást...

Bercsényi most már boldog volt. Jól tudta, hogy a szabadságot, ha másképen nem, hát fegyverrel fogják visszaszerezni. A felkelés élére pedig II. Rákóczi Ferencz fog állani. Örömét nem titkolhatta többé Bercsényi, elmondta és el kellett mondania a hasonló gondolkozású nemeseknek.¹ A hasonló gondolkozásúak pedig nem voltak kevesen, sőt napról napra szaporodtak. Volt is elég ok arra, hogy az elégedetlenség mindinkább terjedt. Rákóczi saját vallomásaiban részletesen leírja nekünk az ország állapotát s így nem csodálkozhatunk, hogy a sárosvármegyei erdőkben végtére megnyilatkozott Bercsényi unszolására s serkentésére Rákóczinak magyar hazafias szive.

Az a szomorú rajz, a melyet Rákóczi Ferencz önéletrajzában közöl, az mindenekelőtt is *Sárosvármegyének a képe*. Láttuk ugyanis, hogy Rákóczi Ferencz az 1698., 1699. és 1700. évnek a legnagyobb részét

¹ Confessiones 67. l.

Nagysároson, Eperjesen és Makoviczán töltötte s így e jószágain látta azokat a katonai zsarolásokat és kihágásokat, a melyek lelkét mind közelebb hozták Bercsényiéhez. Ez a szomorú rajz, a melyet Rákóczi önéletrajzában oly hű vonásokban tárgyal, igaz, hogy ráillik a többi XIII felsőmagyarországi megyére is, de első sorban is Sárosvármegyének a képe ez, hisz itt látta, tapasztalta saját szeme láttára mindeme gazságokat.

Lássuk tehát Sárosvármegyének és mondhatjuk együttal az egész országnak a siralmas állapotát.

A Habsburg-dynastia óta Magyarországon legtöbb bajt okozott a katonaság. A katonaság fegyelmezetlensége, garázdálkodása rendesen a nemzeti felkeléseknek egyik főoka. Most is császári katonaság garázdálkodik Sárosvármegyében, nem elégszik meg a rendes zsolddal, hanem az antik zsarnokok módjára kegyetlenkedik s a pénz kieroszakolását még bűnös gattettekkel is fokozta.¹ A ki a sarczot fizetni nem tudja, annak elhurczolják a feleségét és szeme láttára megbecstelenítik. Ha a férfiak nem fizetnek, fizessenek a nők, hadd veszítsék el a becsületüket s törlesszék ily módon a sarczot.

Másokat meg addig vertek, míg az ütések alatt kilehelték lelküket ; s mennyi kisebb sértést és boszantást kellett azonfelül még eltűrni.

Ilyen és ehhez hasonló alávalóságokat követtek el a közkatonák nemcsak a népen, hanem még a nemesség tisztviselőin is.

A panasz előterjesztésekor pedig egyetlenegy németnek a vallomása többet nyomott valamennyi magyar tanúénál és e miatt gyakran ítétek el és büntettek meg ártatlanokat.

¹ Confessiones 64, 1.

A katonaság mindenáron a nép romlására törekedett s e tekintetben összejátszott a tiszt a közlegénnyel, a tábornok meg a tiszttel. Ennek következtében az ország törvényes kormányzata teljesen fel lőn forgatva; a megyék fő- és alispánjai s a többi tisztségek betöltői nem teljesítették ily viszonyok közt kötelességeiket, a kik pedig hivatalukban szorgalmatoskodtak, azokat rebelliseknek nevezték és tartották s mint ilyeneket szidalmazták, verdesték és pofozták.

Ezeket az ügyeket pedig hiába terjesztették az udvarhoz — *haec ad aulam referre plerumque fuit inane*.¹

Az udvarhoz felterjesztett ügyek pedig tömérdek utánjárást igényeltek, a mi alaposan emelte a költségeket és ezeket a kiadásokat ismét csak a némettől kizsarolt népnek kellett fizetnie.

A hadbiztosok, a kik a táborba szálló, vagy onnét a téli szállásra visszatérő katonaságnak a leszámolását és kifizetését intézték el, ezek egyszersmind a panaszok s sérelmek meghallgatására is lettek kiküldve s minden tekintetben előidéztek a nép teljes romlását, mintha *csak valami hárpia-fajzat lett volna — sed hoc quoque harpyarum genus concurrebat in ruinam gentis*.²

Ezen hadbiztosok közül egyeseket a németek vesztettek meg azon czélből, hogy tegyék tönkre a magyarokat, másokat meg maguk a magyarok azon reményben, hogy a behajtott zsoldon azután osztozkodhatnak.

Voltak oly hadbiztosok is, kik részvétet színlelve, visszautasították az ajándékot, hanem pénzt kölcsönöztek a népnek és megyéknek szörnyű uzsorára.

Mindezen garázdálkodásokhoz járult még az őrségnek a nagy száma s a parancsnokok szemtelen s túrhetetlen magatartása. A parancsnokok egyik része

¹ U. o. i. h.

² U. o. i. h.

magáénak tulajdonította és használatba vette azokat a szántóföldeket és réteket, a meddig egy ágyúgolyó a vártól elért; mások meg a várkapuknál bort és húst mértek, sőt vámot is szedtek, ismét mások pénzt kölcsönöztek a parasztnak s a tőke és kamattörlesztés fejében az elfoglalt földek megművelésére kényszerítették, s ha menni nem akartak, katonáikkal erőszakkal is elhajtották a földesurak munkájáról saját robotjaik teljesítésére.¹

Így állván a dolog, földeink jövedelmeit tulajdonképpen a németek húzták s minket csak földesuraknak csúfoltak; s hogy teljesen büntetlenül garázdálkodhassanak, a tábornokoknak évi járulékot fizettek s így a panasztevők mindenütt süket fülekre akadtak — *et sic quaerulantes surdis ubique excipiebantur aures.* Ha pedig Bécsben emeltek panaszt, informálás végett az ügyet a megvesztegetett generálisokhoz tették át s így eredményről természetesen szó se lehetett.²

Ezen sárosvármegyei állapotok rajzolása után fel- említi Rákóczi Ferencz még, hogy a karlóczi béke³ óta még a nemzet nagy sérelmére felállították az «*új szerzeményi bizottságot*» — *commissio neoaquistica* — vagy a mint nevezni nem restelik, *török jogot* — *ius Turcicum*. A török jog értelmében nem adják többé vissza a régi földesuraiknak a töröktől visszafoglalt birtokokat. A kik pedig a birtok visszaszerzése végett benyújtották eredeti okleveleiket, azokat az új szerzeményi bizottság visszatartotta s a tulajdonos családok meg lettek fosztva ősi javaiktól.

Rákóczi Ferencz csakugyan tökéletes képet nyúj-

¹ U. o. i. h.

² U. o. i. h.

³ Rákóczi F. azt meg sem említi, hogy a karlóczi béke is a magyar megkérdezése nélkül lőn megkötve. (Confess. i. h.)

tott a sárosvármegyei viszonyokról. Ezt a képet még egyéb adatokkal is bővíthetjük, hogy teljesen szemünk előtt álljon Sárosvármegye szomorú helyzete közvetlen a Rákóczi-féle felkelés előtt.

Kollonics az 1698. bécsi sikertelen értekezlet után már úgy bánt az országgal, mintha törvények se volnának. A központositott egységes állam érdekében mellékesek a közjogi sérelmek. A dikasteriumoknál már behozzák a német nyelvet, de a magyar kamaránál az összes pénzügyi, vám-, só- és élelmezési hivatalokban is a német nyelvet honosították meg.¹

Az *accisa* és a dohányadó sem ismeretlen többé.

Az egységes központositott állam a felekezeti separatiót is meg akarja szüntetni s azért újabb erővel megkezdődnek a protestáns üldözések.

Eperjesen a protestáns üldözések 1685-ben kezdődnek, mikor Schultz cs. tábornok elfoglalta a várost Thököli híveitől.² 1686. és 1687-ben már oly erősen folyik itt az üldözés, hogy az ev. egyház elveszti a templomát és iskoláit is.³

A központositott egységes állam eszméjének a megvalósulását látjuk e tényekben. Ne lássunk ezen üldözésekben fanatikus felekezeti szempontot, hanem politikát. *Az egység, az unitásért* történik mindez, a mit azonban Rákóczi Ferencz épenséggel nem helyeselt.

Azt hiszem, eléggé mutatja a protestantismus szomorú helyzetét az az egy tény, hogy az eperjesi

¹ Thaly K.: Bercsényi II. 285. l. Pozsega-, Verőcze-, Szerém-Valkóvárm. is ekkor alakítottak külön «Szlavónia» tartománynyá. A jászok és kúnok nemesi létük daczára elzalogosítottak a német lovagrendnek.

² Hörk József: Az eperjesi ev. ker. Coll. tört. Kassa, 1896. I, 47. l.

³ Joannés Rezik: *Theatrum Eperjesiense, seu Laniena Eperiesiensis* cz. kézirat az ev. Coll. nagy könyvtárában.

ev. papot Andricius Jánost megrohanták ezidőben a városi hajduk Grother Tóbiás vezérlete alatt és a Schirer-féle házból kihurczolták, arczul ütötték, leköpködték s a városból — mint veszedelmes eretneket — mindörökre kitiltották. Az ő érdekében, illetve e sérelem orvoslására Serédi felterjesztései ma is megvannak még a bécsi udvari levéltárban.¹

Eperjesen már ezután protestáns isteniszteleket sem lehetett tartani; iskoláik s ezek közt a *kollégium* szünetelt. A czéhtestületeket külön városi rendelettel a processiók alkalmával a szent jelvények és Mária-képek hordozására kényszerítették.²

Csodálkozhatunk-e, ha ily körülmények közt a protestánsok is megelégedtek a *Gesammtreich* eszményi politikáját? s a prot. ezen elégedetlenségét látta Rákóczi Ferencz is, hisz ő volt e megyének főispánja s a protestánsok is nem egy ízben keresték fel Nagysároson és Eperjesen sérelmeik előadása céljából.

Láttuk Sárosvármegyének állapotát Rákóczi tollából, láttuk a jobbágyság, nemesség nyomorúságos tengődését s láttuk a protestánsok kétségbeejtő helyzetét egykorú írók s eredeti levéltári adatok alapján s ha ezeket figyelembe vesszük, világos és természetes, hogy erre a sivár alapra nem támaszkodhatik sikeres felkelés.

Az elkeseredés és nyomorúság még nem adhat forradalomnak kellő életerőt. A cselekvéshez szilárd akarat kell, mert csak az igazi vasakarat biztosítja a győzelmet. E csüggedt népbe, a mely a folytonos zaklatások következtében már csak alázatos rabszolgatömeg, életerőt kell csepegtetni. Ezt teszi Rákóczi Ferencz, midőn a mozgalom sikerének a biztosításáért

¹ Bécsi udvari levéltár 1687. num. 6.

² Eperjesi városi levéltár II. Cub.

külföldi segélyre akar támaszkodni. Az alkalom itt van; II. Károly spanyol király elhalt s a francia király, XIV. Lajos ellenségeskedik is már I. Leopolddal.¹

Az érintkezés megtörténik, de nem a bécsi francia követ marquis Villars marechal útján, a ki már egy ízben biztatta Rákóczit a felkelésre. Rákóczi Villarst nem tartotta eléggé megbízhatónak, mivel túlsokat barátkozott Savoyai Jenő herczeggel és más előkelő osztrák férfiakkal.² Legszivesebben érintkezett volna ez ügyben a lengyel követtel, Heron marquissal, de ezzel ekkor még nem volt ismerős.³

Közben Feriol marquis, konstantinápolyi követtől hasonló biztatás érkezett Rákóczihoz. Feriol a francia király részéről nemcsak pénz-, hanem fegyversegélyt is ígért.⁴

E biztatások folytán Rákóczi most már közelebb is megbeszélte a teendőket a beavatottakkal. A terv és az elhatározás már meg volt. Az akarat cselekvésre szólított. Csak azzal nem voltak még tisztában, hogy XIV. Lajos francia királylyal mikép érintkezzenek, levélbelileg avagy szóbelileg? Legczélszerűbbnek tartották, hogy követet küldenek Párisba, a ki egy levél kíséretében szóbelileg előadná az összeesküvés részleteit.⁵

Csakhamar akadt is ilyen követ, a kit Rákóczi Ferencz e feladatra alkalmasnak talált s ez *Longueval belga nemes* volt. Longueval a badeni Lajos herczeg gyalogezredében kapitány volt s *Eperjesen állomásozott*. Ezredese báró Dujardin, a ki egyúttal *eperjesi vár-*

¹ Confess. 71. l.

² Conf. u. o.

³ U. o.

⁴ Pray: Hist. Regni Hung. III.

⁵ Conf. 72. l.

parancsnok is volt, nagyon megkedvelte Longuevalt és sorba bevezette az eperjesi mágnások családjába, kivitte 1697-ben Nagysárosra s bemutatta ott Rákóczi Ferencznek is. Longueval eszes, ügyes, gyorselméjű s az irodalomban jártas, művelt lovag volt, a ki szellemes társalgásával, mozgékony természetével az akkori társasélet udvarias finomságaival és leleményességével kedvencz tagja volt az eperjesi társaságnak s kedves vendége Rákóczi Ferencznek is. Longueval ezen három évi időköz alatt, a melyet Eperjesen töltött, nagyon sűrűn fordult meg Nagysároson, a hol mindig kedves fogadtatásra talált. Rákóczi Ferencz nemcsak jó ismerősnek és tisztelőnek tartotta, hanem igaz jó barát-nak, a ki lelkesedéssel csüng rajta. Rákóczi neje is, külföldi asszony létére igen szívesen beszélgetett el a világlátott, kedves modorú külföldi katonatiszttel.¹

Longueval sűrű látogatásainak Rákóczi nejével együtt csak örült, sőt utóbbi időben *az eperjesi felsőbb katonai hatóság egyenesen megengedte Longuevalnak, hogy Rákóczi nagysárosi kastélyában lakhatott állandóan.* Ily közvetlen érintkezés mellett Longueval még jobban megkedveltette magát nemcsak nagy előzékenységével és francia udvariasságával, hanem minden alkalmat, utat, módot és időt megragadott arra, hogy kimutassa a fejedelem iránti ragaszkodását, jóindulatát.²

Csoda-e, ha Longueval ily színleléssel csakugyan teljesen behálózta Rákóczi Ferenczet, a nélkül, hogy az a különös ragaszkodás, a mint maga mondja vallomásaiban,³ legkisebb gyanút is támasztott volna az ő lelkében.

¹ Confess. 72. l.

¹ Confess. 72. l.

² U. o.

Rákóczi Ferencz feltétlenül megbízott Longuevalba s Longueval alaposan ki is aknáztá ezt a bizalmat.

Mielőtt még az Eperjesen állomásozó badeni gyalogezredet, a melyben, mint tudjuk, Longueval is szolgált, 1700-ban ősszel Árvamegyébe áthelyeztek volna, Longueval szabadságot kért magánügyek rendezése végett.

Az eperjesi várparancsnok megadta neki az engedélyt, de mielőtt még elutazott volna Lüttichbe, szülőhelyére, újra kiment Nagysárosra Rákóczi Ferenczhez, hogy búcsúlátogatást tegyen. E búcsúlátogatás igen megható volt, hisz Rákóczi Ferencz azon hiszemben volt, hogy egy becsületes, jó baráttal kevesebb lesz.

Longueval ez alkalommal hajlandónak mutatkozott, hogyha Rákóczi Ferencznek volnának külföldön elintézendő ügyei, csak bízza reá, ő majd becsületesen elintézi azokat.

Rákóczi Ferencz örült a jó alkalomnak és legzélszerűbbnek találta, ha maga Longueval vinné el a francia királyhoz intézendő leveleket. Szerette volna ezt a dolgot még most, míg Nagysároson, illetve Magyarországon tartózkodik, rendezni, mert feleségének közeli lebetegedése miatt Bécsbe készült költözködni s onnét azután nehezebben értesítette volna társait, hogy az érintkezést miképen oldja meg.

Rákóczi Ferencz tehát meghagyta Longuevalnak, hogy Bécsben látogassa meg a további utasítások miatt. Longueval ezt meg is teszi, de ez ezidő szerint ottan tartózkodó Bercsényi kifogásokat emelt ez ellen, hogy egy külföldi emberre bízták a nemzeti ügy sorsát. Rákóczi azonban mégis keresztülvitte, hogy a francia nyelvben jártas Longueval fogalmazza a francia királyhoz intézendő iratot.

Ezt a fogalmazványt lemásolta Rákóczi és kézbe-

sítés végett átadta Longuevalnak. Ugyanez alkalommal Barberieux francia külügyminiszternek is irt.¹

Rákóczi Ferencz nejeének lebetegedése után,² november második felében ismét haza Magyarországra utazott. A karácsonyi ünnepeket Gyöngyösön töltötte, farsangkor azonban már újra *Nagysároson* és *Eperjesen* látjuk.³

Február hónapban megjelenik nála Nagysároson Longueval, a ki már megfordult volt azóta Párisban és elhozta a francia külügyminiszter, Barberieux válaszáat. Longueval tehát teljesítette küldetését s úgylátszott Rákóczinak, hogy bizalmát nem hiába előlegezte neki. Örült azon, hogy Bercsényivel szemben érvényesítette az akaratát, hogy Longuevalt bízták meg a küldetéssel. Bercsényi emberismerete ezek után ítélve, határozottan nagyobb volt s keserű lehetett Rákóczi csalódása, mikor megtudta, hogy Longueval, az ő bizalmasa, rúttul elárulta.

Longueval ugyanis a francia királyhoz viendő leveleket előbb bemutatta a bécsi jezsuitáknak s ezek révén az udvarnak. Az udvar pedig többet akarván tudni, csak biztatta Longuevalt a levelek továbbítására.⁴

A mostani Nagysárosra hozott levelet szintén elolvasták Bécsben, kézbesíteni pedig csak azért engedték, mert Barberieux francia külügyminiszter biztosítja Rákóczit a francia király jóindulatáról és támogatásáról, de egyszersmind bővebb tervezetet és egy olyan névjegyzéknek az elküldését kéri, a mely megnevezné azokat, a kik a tervbe vett mozgalomról tudnak és kik a beavatottak.⁵

¹ Confess. 102. l.

² U. o. 72. l. József György nevű fia született.

³ U. o. 103. l.

⁴ Conf. 73. l.

⁵ Conf. 103. l.

Bécsben meg azt hitték, hogy Rákóczi beterjeszti az óhajtott névjegyzéket s ez alapján majd elnémítják az egész összeesküvést.

Miután Rákóczi Ferencz Nagysároson elolvasta a fontos iratot, Longuevallal együtt Ungvárra utazott gróf Bercsényi Miklóshoz, hogy megbeszélje vele az adandó választ.¹

A legrövidebb úton — Sárosvármegyén keresztül — óriási havon gázoltak át s eljutottak két nap alatt Ungvárra. Ungvárott épp legjavában folyt a farsang. A vár úrnője gróf Csáky Krisztina, Bercsényi feleségének mulatásra való hajlandóságát, pompa és fényszeretetét és pazarló hajlamát már említettem munkám egyik előbbi fejezetében, most csak azt akarom még hozzátenni, hogy vendégszeretete oly bő szórakozásokról, úgymint tánczról, lakomákról, társas játékokról, társas szánkázások- és vadászgatásokról gondoskodott, és oly tömördek vendéget látott magánál, hogy Rákóczi és Bercsényi alig vonulhattak félre s alig beszélhették meg a levélre adandó választ. Bercsényinek nem igen tetszett a belga lovag közvetítő szerepe s azért nem tartotta még időszerűnek a névjegyzék elküldését. Ez a hűvös magatartás, a mit Bercsényi Longuevallal szemben ez alkalommal tanúsított, még gyanút ébresztett Rákóczi lelkében, hogy Bercsényi a felsőmagyarországi főtábornoki állás elnyerése érdekében talán megváltoztatta eddigi érzelmeit.²

De Rákóczi Ferencz miután megkezdte a levelezést a francia udvarral, nem akarta azt hirtelen hallgatással elvágni, hanem átrándult Munkácsra és onnét egy újabb levelet diktáltatott Longuevallal, a melyben megköszöni a király jóindulatát és megígéri, hogy rövid

¹ U. o., i. h.

² Confess. 103. és 104. l.

időn belül elküldi a kivánt névjegyzéket.¹ Longueval ezt a levelet is elvitte Bécsbe s Rákóczi egyelőre még Munkácson maradt.² Közélgő veszélyét már mintha sejtette volna — mondja a Confessionesben — mert nagy buzgalommal és odaadással tartotta be a bőjtöt, szigorúan tartózkodott mindennemű húsételtől. A húsvétet is még Munkácson töltötte s csak az óriási vízáradások után határozta el magát, hogy meglátogatja gyengélkedő nejét Nagysároson. Szándékában volt néhány napot Sároson nejenél tölteni s azután Szerencsre készült vadászatra. E miatt az udvarnépének nagy részét a podgyászszal együtt egyenest odaküldi, ő maga néhány udvari csatlóssal — személyének a biztosítására — Nagysáros felé tartott.³

Ez az út azonban a még folyton tartó vízáradások miatt fárasztó, de még szerfelett életveszélyes is volt.

A hegyipatakok valóságos tengerré tették Sárosvármegyét. A sebesen folyó vizeket csak a legnagyobb erőmegfeszítéssel lehetett átúszni, a kocsik kerekei meg alig érték el a víz fenekét, a hidakat pedig mind elsöpörte a víz.⁴

«Ily veszélynek tettem ki magamat s magam sem tudtam, hogy miért sietek? Fiatal koromban szerettem a veszélyt s örültem, ha súlyos helyzetek közé jutva, minél hosszasan küzdhessek, hogy azután annál fényesebben győzzek; de most valami benső ösztön, balsejtelem következtében nem találtam többé örömet a veszélyekben.»⁵

¹ Conf. 104. l.

² U. o., i. h.

³ Conf. 104. l.

⁴ U. o., i. h.

⁵ U. o., i. h.

24231

Rákóczi Ferencz hazakivánczozott s nehéz küzdelem után sértetlenül érkezett meg Sárosra, a hol neje még mindig gyengélkedett.

Április 17-ikén este Eperjesről társaság volt Rákóczi Ferencz *sárosi kastélyában*. A társaság főleg német katonatisztekéből állott. Az eperjesi tisztek, a kik a háziúr vendégszeretetével szerfelett meg voltak elégedve, vacsora után kártyázással töltötték az időt, midőn egyszerre beköszöntött Aspremont herczegnő, Rákóczi Ferencz nővérének az étekgóga és levelet hozott — Zboróról keltezve — Rákóczi Ferencznek. Az étekgóga már Munkácson is megfordult, de miután ott Rákóczit hiába kereste, a vízáradások miatt csak akkor juthatott el hosszas bolyongás után Nagysárosra.¹

Rákóczi Ferencz felbontotta a levelet s szörnyű hírt tudott meg belőle. Nővére ugyanis egy bécsi tudósítás alapján arról értesítette, hogy Longuevalt elfogták Linczben és elhurczolták Bécsbe, mivel nála lázadó magyar mágnásoktól leveleket találtak, a melyekből Longueval egyet — a veszély láttára — el is nyelt volna.²

Bármily megdöbbenést hozott ez a hír Rákóczi lelkiállapotára, mégis el tudta palástolni, sőt még jókedvet is színlelt s folytatta a játékot a német katonatisztekkel. E lélekjelenlét nagy energiáról tesz tanúságot; az energia pedig az akarat érvényesülését biztosítja s ha az akarat érvényesül, eredményt is mutat fel. Ez a tény elénk állítja Rákóczi akaraterejét, elénk tárja jövő nagyságának a megérthetésére is az igazi alapot.

Rövid idő mulva félbehagyták a kártyajátékot és szétozlott a társaság. Rákóczi még csak most hányta

¹ Confess. 105. l.

² Conf. 105. l.

meg a gondolatait, tervezgetett, hogy tulajdonképen mihez is fogjon, hová is forduljon?

E lelkiállapotban menekülésre gondolt a szomszéd Lengyelországba, de készpénze nem lévén, kénytelen volt e tervről lemondani. Majd meg azzal kecsegtette magát, hogy Longueval hűsége mindenesetre eltitkolta az ő bűnrészességét. E hitben megerősítette Rákóczit még az a tény is, hogy Longueval elfogatása óta már két hét is eltelt s még mindig nem történt semmi intézkedés. Ily aggodalmak, találgatások, tervezgetések és lelkikínődás közepette elhatározta, hogy a dolog kimenetelét bevárja s az éjszakának még néhány hátralévő óráit testének a pihenésére fordítja. *«De ezer és ezer gondolat villant fel az agyamban, a mely elűzte az álmot s én inkább földi terveket szőttem, mintsem hogy a Te segítségedet kértem volna, óh Uram!»* — mondja a Confessionesben. Midőn így nyugodalmat és álmot színelve, lefeküdt nejehez, egyszerre csak *reggel két óra tájban — április 18-ikán —* szokatlan zaj hallatszott át a hálószoza melletti szobából. Rákóczi Ferencz figyelni kezdett s valóban hallotta, a mint kinyitják a második kaput s hogy a vadászkutyák szörnyen ugatnak. E zajra felébredt a felesége is, a ki a komornát szólította elő, és Rákóczi maga a zaj és lárma okának a kipuhatólása végett felkelőfélben volt. De egyszerre csak az ágyhoz szomszédos ajtó egy erőszakos ütésre kinyilik s két salmi ezredbeli százados — a kiket Rákóczi személyesen is ismert — lépett be azon.¹ *Báró Rosenbach* és *Günter* kapitányok jelentek meg Nagysároson háromszáz katonával s miután Rákóczi őreit lefegyverezték,² behatoltak gyertyákkal és

¹ Confess. 106. l.

² «*Annuae literae Residentiae Eperiesiensis S. I. 1673—1772.*» című kézirat a budapesti egyetemi könyvtárban.

fáklyákkal hálósobájába, körülállták az ágyat s a császár nevében letartóztatottak nyilvánították Rákóczit.¹

Rákóczi Ferencz újra csak megtartotta lélekjelenetét s miután a bizonytalan aggodás eltűnt, nagy lelki nyugodtsággal vigasztalta és csendesítette le feleségének szenvedélyes kifakadásait. Ártatlanságot színlelt, majd a császári rendeletet akarta látni, a melynek alapján letartóztatták. A katonatisztek pedig csak azzal feleltek, hogy parancsot kaptak Rákóczi elfogatására és Eperjesre való szállítására. Időt adnak neki, hogy a szokott ruháját magára vegye s hogy az udvarnép és cselédség ezalatt befogja a lovakat.² Már virradni is kezdett, mikor elindultak Nagysárosról Eperjesre, a hol saját házában szállásolták el, mely elé azonnal öt őrt állítottak.³

Mikor beértek Eperjesre, a nép, a mely Rákóczihoz nagyon ragaszkodott, e szomorú látványra csakúgy tolongott s könnyes szemekkel kísérte el Rákóczit a főutcza házáig, a hol gróf Solari tábornoknak adták át. Eperjesen most május hó 15-ikéig őrizet alatt volt Rákóczi Ferencz; neje pedig még elfogatásának napján, a legnagyobb sietséggel Nagysárosból — férjének érdekében — Bécsbe utazott. A megdöbbsent Eperjes pedig gyászba és síri csendbe esve, a karaffai véres mészárlásokra gondolt és aggodó lélekkel várta a dolgok kimenetelét — *urbs lugubri silentio apparebat attonita, et Caraffiani cruentis theatri memor, rei eventum expectabat.*⁴

A város lakosságának a rettegése még fokozódott,

¹ Confess. 106. l.

² Confess. 106. l.

³ A jezsuiták említett kéziratában, a budapesti egyetemi könyvtárban.

⁴ Confess. 106. l.

mikor kis idő múlva *Ginter* kapitány száz katonával — kilencz órakor reggel — fogva hozta báró *Szirmai Istvánt*, királyi ítélőmestert *sárosszentmihályi kastélyából*, *Sárosy István* iródeákjával együtt Eperjesre. *Szirmai Istvánt* is saját házába hozták, őt őrt állítottak a ház őrizetére, egyet pedig kivont karddal a báró szobájába, qui angelus custos Domino Szirmay nimis molestus videbatur.¹

Ez alatt pedig Eperjes utczáin máris azt rebesgették, hogy az elfogatásoknak még nincsen vége, még számos mágnásra vár a börtön.²

Rákóczi Ferencz elfogatásának a híre csakhamar eljutott Zboróra is nővéréhez, *Aspremont Julianna* herczegnőhöz, a ki a hír hallatára azonnal Eperjesre sietett. Gróf *Solari* tábornok meg is engedte neki, hogy testvérét meglátogathatta.³ De *Solari* gróf még többet is tett Rákóczi eperjesi fogságának az enyhítésére, így kevesbbítette az őrséget, megengedte, hogy a jezsuiták naponként meglátogathatták, hogy a saját cselédsége kiszolgálja, saját konyhájából étkezhetett, udvari tiszteinek utasításokat adhatott jószágainak a kezelésére vonatkozólag. Magához hivathatta báró *Klobusiczky Ferencz* királyi személynököt és előtte felhatalmazta *Lipóczi Keczer Sándor* sárosi alispánt, hogy fogsága alatt jogosan kezelhesse összes jószágait.⁴

¹ Jezsuita kézirat, a budapesti egyetemi könyvtárban.

² Ant. Szirmay: Notitia Hist. comitatus Zempleniensis. Budae 1804. II. k., 283. l.

³ Confess. 106. és 107. l.

⁴ Confess. 106. és 107. l.; Károlyi-okmánytár V. k., 1. l. és Hist. des Rév. de Hongrie II. k., 24. l. — *Solari* azért volt most oly előzékeny Rákóczival, mert 1698-ban török fogságba került s ott *Zrínyi Ilona* közbenjárása folytán nagyon is enyhítettek neki a fogságot, tehát jót akart tenni *Zrínyi Ilona* fiával. U. o.

Ez alatt Solari gróf is értesítést kapott már Bécsből, hogy erős fedezettel hozzák el Rákóczi Ferenczet és társait Bécsbe. *Május 15-ikén elindultak Eperjesről egy lovas- és két gyalogszázaddal. Rákóczi saját hatlovas hintájában ült, balján Solari gróf.*¹

Kassának tartottak s miután Kassán még felvették az Erdélyben elfogott Vay Mihályt, május 16-ikán folytatták az útjukat.

Rákóczi Ferenczet tehát elvitték *Eperjesről*, elhurczolták abból a városból, a melyben sok örömet élvezett, de a melyben legelőször megtudta azt is, hogy a politikai foglalkozás csak keserűséget hoz. Elhurczolták abból a városból, a hol házasságának első éveinek nagy részét töltötte, tehát arról a helyről, a hol kijutott neki a boldogságból is.

A farsangot legszivesebben Eperjesen töltötte nejevel együtt. A főutczai gróf Drugeth-palotában, Csáky Krisztina grófnő házában kellemes, kedves és felejtethetlen társas estéket élvezett s ezek az összejövetelök bizalmassá tették a különben kissé zárkózott és tartózkodó fejedelmet.

S bár sok örömben volt Rákóczinak itt Eperjesen része, *a bánat, keserűség s csalódás se hiányzott.*

Igaz, hogy itt töltötte forrón szeretett feleségével házasságának első éveit, tehát itt Eperjesen érezte a családi boldogság melegségét, de ugyancsak Eperjesen tudta meg azt is, hogy egy Rákóczi névnek a viselője nem élhet csak családjának, hanem annak honfiúi kötelességei is vannak a megyével és hazával szemben.

Részint Eperjesen, részint Nagysároson ébredt fel Rákóczi Ferenczben a haza iránti kötelességének az igazi tudata. Eperjesen ismerkedett meg Bercsényivel,

¹ Palóczi Horváth György naplója.

Eperjesen látta Bercsényi tartományi főhadbiztosi hivatalában a magyar jogtiprásokat, Eperjesen szemlélte legelső ízben a katonaság kihívó, felháborító magaviseletét, az eperjesi – nagysárosi erdőkben vallotta be Bercsényinek, hogy német köntöse alatt magyar szív dobog. Az Eperjeshez közel, nagysárosi kastélyban tette a legelső lépéseket Longuevallal a francia érintkezés érdekében, ugyancsak ott bontotta fel Barberieux francia külügyminiszter levelét, a melyben ez az összeesküvőknek a névjegyzékét kérte, s ott kapja kezéhez Julianna nővérének az ő borzalmas jövőjét jósló levelét s ugyancsak ott fogják el, a hol minden kis zúg csak a családi boldogságra emlékeztette. Nagysárosról Eperjesre hurczolják s itt, a hol azelőtt annyi lakomán, táncmulatságon, ünnepeltetésen résztvett, teszik börtönbe, itt szakítják el a családi körtől. Rákóczi Ferencz azután már ritkán találkozott feleségével, a *boldogság nem volt többé állandó.*

Eperjesnek köszönhette, hogy nem élhetett csendes, boldog családi életet, gerle madár módjára, Eperjes ragadta őt ki e csendes fészekből, mert hisz itt ismerkedett meg Bercsényivel s ez a barátkozás tette őt azzá, a mivé lett: nemzeti hőssé, az eszményi szabadság tipikus képviselőjévé.

S noha eperjesi tartózkodása tette az ő megkezdett családi boldogságát illuzóriussá, szidalmazta-e valaha Rákóczi Ferencz Eperjest, tett-e szemrehányást, kifakadást Eperjes ellen? Nem! Soha sem! Mert tudta, *hogy az egyéni boldogságnál többet ér a nemzet boldogsága.* Eperjesen ismerte ő meg azt az utat, a melyen haladva, egészségesnek érezte magát a maga kínos lelki betegségében, gazdagnak a maga szegénységében, boldognak a maga boldogtalanságában, szerencsés és megelégedettnek a maga elhagyatottságában.

Eperjesen tudta ő meg, hogy a családi boldogság eszméje mellett, a melyet ő hivatásánál fogva el nem érhetett, van még egy boldogság, a mely a lesújtott, megrendült léleknek még hozhat vigasztalást s enyhülést, s biztosíthatja a lélek harmóniáját a tragikus meghasonlás előtt s ez a nemzetért való munkálkodásban, a honfői kötelességek teljesítésében találja gyökerét.

Mindazok, a kiknek a mostoha végzet megtagadta az *eszményi családi boldogságot*, mindazok tanuljanak Rákóczi Ferencz példájából, hogy van még egy út, a melyen, ha haladunk, enyhülést *szerezhetünk magunknak és ez az út, ámbár nehéz és fárasztó is: a munkának, a becsületes tevékenységnek, a haza tudományának, szellemi és anyagi felvirágoztatására irányzott munkálkodásának az ösvénye. Ha ezen haladunk, látni fogjuk, hogy az egyén csakugyan a nemzetben dicsőül meg.*

24231

f
l
o
-
o
-
a
k
a
-
-
g
-
-
-
-
r.

REVÍZIÓ

2009 AUG 05

